

Egy szabolcsi község első építőköve az MTA székház épületében

Nyírbogdány 2019-ben gazdag programmal ünnepelte kerek évfordulás jubileumát. A képviselő-testülete erre az alkalomra készülve kérte fel Sallai József ny. főiskolai docenst a 800 éves község monográfiájának megírására, illetve megszerkesztésére. A szép kiállítású, 436 oldalas gazdag tartalmat hordozó könyv a községet 2019-ig 17 éven át vezető Balogh Tibor Zoltán és az új polgármester, Lisovszki Tamás közös köszöntőjében írtak szerint erősíteni fogja összetartozásukat, nyírbogdányiságukat. Egyúttal ajánlják a kötetet a 800 év mai örökösének, akik sokat tettek, tesznek falujuk szebbé, élhetőbbé tételért és munkájukkal, áldozatvállalásukkal öregbítik hírnevét.

Nyírbogdány két táj találkozásánál fekszik, területének kisebbik része a Rétköz, nagyobbik hányada a Nyírség tájegységhez tartozik. A modern közlekedés kiépítése előtt oly fontos Tokaj–Keresztút (Kótaj)–Namény kereskedelmi útvonal és a Kisvárdá–Kálló út metszéspontjához közel lévő település vásártartási jogot (1603), majd mezővárosi jogállást (1811) is kivívott magának. A XIX. század végére a belvizeket a Tiszába vezető csatornarendszer kiépítésével az egykori vizes élőhelyek szántóföldekké váltak, de faluformáló szerepe volt a vasút és a hozzá

telepített kőolaj-feldolgozó megépítésének is. A község megalapításának 750. évfordulóját is méltó módon megünnepelte. Ekkor jelent meg a Csermely Tibor, Mező András és Németh Péter által írt *Nyírbogdány* című kötet. Mező András (1939–2003) nyelvész, egyetemi tanár, a Nyíregyházi Főiskola főigazgató-helyettese, a község díszpolgára 2019-ben ünnepelte volna 80. születésnapját. A kötetrel rá is emlékeznek.

L. Nagy Márta az őskortól a népvándorlás korának végéig tartó fejezetben azt írja, hogy a Rétköz első betelepülése a neolitikum (a kőkorszak utolsó fázisa) időszakára tehető, ami i. e. 5000 körülre becsülhető. A településről az első régészeti leleteket (edénytöredékek, orsógomb, kőbalta foka) a Baden kultúra (i. e. 3500–3000) időszakából találták meg. A kora bronzkori leletek (i. e. 2000-tól) már jóval gazdagabbak, a késő bronzkorban (i. e. 1400–900) a halomsíros kultúrának nevezett népesség elfoglalta szinte a teljes Kárpát-medencét. Megállapítható, hogy Bogdány több ezer éve lakott hely. A szkíták nomád, iráni lakossága a Felső-Tisza-vidéket az i. e. VII. század környékén érthette el. A kelták i. e. IV. század elején foglalhatták el a Nyírséget, de i. u. I. században egy új nép, a szarmaták hódították meg a Tiszántúlt. Később a

hunok, gepidák, végül 568-tól az avarok lettek gazdái e vidéknek.

Németh Péter szerint a Bogdány szláv eredetű személynév. A legtöbb szláv nyelvben megvan valamilyen formában, jelentése: Istenadta, Isten adománya. Szláv eredetéről mégsem szabad arra következtetni, hogy a XIII. század elején szlávok laktak Bogdányban. Pusztaszemélynévből a szláv népek sohasem alkottak falnevet, ez kizárólag magyar sajátosság. A középkorban a Bogdányi család körül forgott Bogdány története, amikor a faluban történt események majdnem mindegyike visszavezethető a család valamelyik tagjára. Németh Péter e három évszázadot (1220–1540) részletes levéltári adatokra támaszkodva tárta fel.

Az 1540-es évektől az 1848-as forradalomig tartó újabb három évszázad bogdányi története Takács Péter tollából olvasható. Megállapítja, hogy Bogdány mind a közlekedési lehetőségeit, vonzáskörzetét, lakosságának spontán népi foglalkozását, mind földesurainak viszonylag nagy számát illetően köztes helyet foglalt el a falu és a mezőváros között. Az 1603-ban II. Bogdányi Jánosnak adományozott vásártartási engedély viszont kiemelte az átlagos falvak sorából. Megdőbbszentő az a sok lopás, rablás, pereskedés, ami e korszakot jellemezte. A szerző egy nyugati történészre hivatkozva írja: mintegy másfél milliónyi ember élt a Kárpát-medencében zsarolásból, tolvajlásból, emberkereskedelemből a falvak lakóinak fosztogatásaiból. Zavarkeltés, zaklatás, rettegés volt a legtöbb ember élete. Az ország hármass hatalom alá vettetése mellé társuló felekezeti – római katolikus, református, és evangélikus hitvallás mellé a Balkánról beáramló görög keleti – vallások még összeférhetlenebbé zilálták a

társadalom közéletét és politikai törekvéseit. Az 1549-es portaösszeírás szerint mintegy 500 fő élt Bogdányban, amivel akkor Szabolcs megye legnépesebb falvai közé tartozott. A községnek 1597-től már református temploma és iskolája is volt, miközben a katolikus plébániát csak 1858-ben szentelték fel. A sok településre jellemző főúri palota és kastély építése itt nem jött szóba, mert a lehetséges építetők az egymás elleni hadakozással voltak elfoglalva. Fényes Elek 1851-ben a mezőváros lélekszámát 1486-ra becsülte, ami valószínűleg 100 fővel több a helyiek számításánál.

Bene János az 1920-ig tartó időszakot foglalta össze. 1848-ban a megyében hét országgyűlési választókerületet szerveztek, Bogdányt mint önálló választókerületi központot jelölték ki. A magyar kultúra szempontjából kiemelkedő döntés született a településen 1857-ben. Egy lakásban tartott tagosítási gyűlésen többen felvetették, így az ott lévő Korányi Frigyes is, hogy gyűjtsenek pénzt a Magyar Tudományos Akadémia székházának felépítésére, mert nem tudnak összejöveleket tartani a magyar tudomány előtt álló feladatok megbeszéléséről. Az ötlet sikeres lett, országos gyűjtés nyomán hamar felépült a tudás palotája, amihez az első követ a Szabolcs megyei Bogdány szolgáltatta. 2017-ben a kezdeményezés 160. évfordulója tiszteletére emléktáblát helyeztek el a művelődési ház falán. 1871-ben a megyét tíz járásra osztották. A Dadai felső járást az új közigazgatási beosztás szerint Kemece, Kótaj, Oros, Pazony, Halász, Bogdány, Tura, Sényő, Demecser, Gégény, Berkesz, Vasmegyer, Rád, Kék és Beszterec községek alkották. 1877-ben újra tárgyalták a járások ügyét, amelyben kikötötték, hogy a szolgabírók-

nak a járások központjában kell székhelyüket tartani. Így jött létre a Bogdányi járás Kemece székhellyel. Az új beosztás még gyarapodott Téttel, Székhellyel, Napkorral, Ibránnal, Ramocsaházával és Kérccsel, de Halászt más járáshoz kapcsolták. A nyírbogdányiak ebbe a döntésbe nem nyugodtak bele, de a megyegyűlésen, amikor szavazásra került a sor a jelen lévő 318 megyegyűlési tagból 311-en Kemece mellett döntöttek. A továbbiakban érdekes elemzéseket olvashatunk a választási körzetek és a járások egybeeséséről vagy eltéréséről, illetve arról, hogy 1886-ban Nyírbogdány mezővárosi rangja megszűnt. A XIX. század közepéig Bogdány, utána Nyírbogdány a helyes elnevezés.

A települést is nagy változások érték az 1872-re megépült Debrecen–Ungvár vasútvonal, illetve a Lónyay-csatorna 1882-re befejezette felépülésével. A vasútépítés, mivel elkerülte a község magját, inkább stagnálásban tartotta, mintsem a felvirágzás felé vitte volna Nyírbogdányt. Kemece és Demecser a vasútvonal révén hozzá képest igen kedvező feltételeket kapott. A legkülönlegesebb a kőolajfinomító, amely 1904-ben kezdte meg működését 25 fővel, de 1910-ben leállt és csak 1922-ben indult meg újra. A XX. század elejétől kezdődött meg a faluban a cukorrépa- és a dohánytermesztés, majd az I. világháború kitérőse után a Demecserben felépített „káposztagyár” szükségleteinek kielégítésére a káposztatermesztés. Mindhárom növény jó jövedelmi forrást jelentett a termeszőknek. Olvashatunk a kötetben a községet ért I. világháborús károkról. Továbbá egy érdekes levelet, amit a káposztatermesztő kiscgazdák írtak 22 településről (Tuzsértól Újfehértóig) az I. világháború végén a kereskedelmi

miniszternek, hogy a káposzta árát a mázsánkénti 30 helyett 40 korona összegben állapítsa meg, egyébként élelmészükre és ruházkodásukra nem jut pénzüik, és nem tudják az új vetéshez szükséges magokat sem beszerezni.

A két világháború közötti időszakban keletkezett nyírbogdányi önkormányzati és közigazgatási iratok elpusztultak, ezért e korszak bemutatása sajnálatosan igen vázlatosra sikerült. A község lakosság száma 1920-ban 2115 volt, hatodik legnépesebb a járáshoz tartozó települések között, 150 izraelita vallású élt itt. Többen vallották magukat reformátusnak, mint katolikusnak, de az utóbbiak aránya emelkedő tendenciájú.

A következő fejezet szerzője Tóth Sándor, aki szerint az első zsidó család megjelenéséről 1736-ból van adat. 1848-as megyei zsidó összeírásban Nyírbogdány a legtöbb zsidó által lakott település volt. Rosenbaum Jenő a megyei gazdálkodók körében 1907-ben az elsők között alkalmazta a csillagfürtöt a föld termőképességének fokozására Nyírbogdányban. A község leghíresebb szülőtte Alapy Henrik (1859–1945) orvosprofesszor, a Zsidó Kórház sebész főorvosa, aki a húgyszervek sebészetével, epebajokkal és rákbetegséggel foglalkozott. Humorba illő, de igaz: 1928-ban a *Pesti Napló* öles betűkkel adta hírül a világnak, hogy „Elárverezik a nyírbogdányi zsidó temetőt és a zsinagógát. 200 pengő a kikiáltási ára a temetőnek, 600 a templomé”. A különleges eset oka, hogy 1925-ben rituális fürdő épült a községben, de a költséget a hitközség a kivitelezőnek nem térítette meg. A szégyenletes esetnek országos híre lett, de végül sem a temető, sem az imaház nem került az építőanyag-kereskedő tulajdonába. A temető ma is áll, de a

zsinagógát 1947-ben lebontották. A holokauszt 59 nyírbogdányi családfőjét és gyermekáldozatait a kötetben név szerint olvashatjuk.

Láczay Magdolna az 1945 és 1990 közötti négy és fél évtized történéseit részletesen mutatja be. Nagy szerencse, hogy a kőolajfinomítót nem érte kár, és nem valósult meg az a terv sem, hogy 1944-ben a dunántúli Felcsútra telepítsék át. A következő évtizedekben a gyár lökést adott a település fejlődésének, de a gyár és a községmag több mint három kilométeres távolsága mindig negatívumként hatott. A kőolaj-feldolgozó községtámogató szerepe minden gyárvezető idején igen jól működött. A földosztás, a tsz-ek megalakítása, az 1956-os forradalom, majd a konszolidálódott '60-'80-as évek jól nyomon követhetők Nyírbogdány fejlődésén. A kötetben nem olvasható, de következtetni lehet, hogy Nyírbogdány azon települések közé tartozik, ahol évtizedeken át jó vezetőket sikerült megválasztani. Sokak számára lehet érdekes annak tanulmányozása, hogy kik képviselték a falut a képviselőtestületben (1945–1948) és a községi tanácsban.

Reszler Gábor a község elmúlt három évtizedét rajzolta meg, amiben már egy-egy kortársunkra is ráismerhetünk. A korszerűsödő infrastruktúra (ívóvíz-, gáz- és telefonhálózat, valamint a regionális személtelep és szennyvízcsatorna) kiépítése mellett megjelent a munkanélküliség, ami változó erősséggel, de mind a mai napig jellemzője ennek a településnek is. A humán infrastruktúra példaadó módon fejlődött (óvoda, iskola, öregek otthona, közművelődés, civil szervezetek, Bogdányi Tájház, sportegyesületek – bár e sorok írója a labdarúgó megyei II. osztály három csoportjának egyikében sem

találta a település nevét), így az itt élők igazi működő közösségként tekinthetnek településükre.

Kormány Gyula a község természet-földrajzi jellemzőit összegezi. Az egyik leginkább figyelemre méltó megállapítása pl. az, amelyben bemutatja a szántóföldi növénytermesztés 1935–2015 közötti átalakulását. 1935-ben a nyírbogdányiak területük 21,3%-án termesztettek burgonyát, 2015-ben mindössze 0,4%-án. Az állatállomány száma is harmadára estt vissza a '90-es évek elejére, közepére az egy évtizeddel korábbihoz képest.

Mező András egyik korábbi munkája is helyet kapott a könyvben, amiben Nyírbogdány történeti földrajzi neveit, Révay Valéria a község helyneveit, annak változásait tárja elénk, néha olyan érzéssel, mintha nyelvészeti folyóiratot olvasnánk. Ilyés Gábor munkája a nyírbogdányi egyházak történetét mutatja be. Juan Cabello – Németh Péter szerzőpáros a nyírbogdányi református templom építéstörténetét tárja fel, annak nemcsak építészeti, hanem belső berendezéseit, valamint felszerelési tárgyait is részletesen bemutatva.

A könyv szerkesztője, Sallai József a közoktatás évszázadait tekinti át. Kiemelhető, hogy az 1868-as Eötvös József-féle törvény tette lehetővé a 6–12 éves korú gyermekek számára a népiskola látogatását, aminek akkor alig, csak 50–60 évvel később lehetett érvényt szerezni. A vasúttól való nagyobb távolság miatt 100–150 évvel korábban csak nagyon kevesen jártak Nyírbogdányból gimnáziumba, összehasonlítva pl. Kemecselével. A község népeletét Bodnár Zsuzsanna tollából olvashatjuk, olyan hozzáértéssel, mintha ő is bogdányi lenne és köztük élt volna. A kötetet a díszpolgárok és Nyírbogdány

büszkeségei, valamint a posztumusz ki-tüntetettek zárják. A fotógyűjtemény és Nyírbogdány dalának közlése egyértelműen a lokálpatriotizmus erősítését szolgálja.

Összegezve megállapítható, hogy Sallai József megbízása erre a feladatra jó döntésnek bizonyult, mert 17 szerző között kellett felosztani úgy a munkát, hogy ismétlések ne legyenek benne (bár néha ez előfordul) és úgy összezsírozni a fejezeteket, hogy lehetőleg hasonló megközelítésű, érvelésű, szövegezésű, stílusú írott anyag keletkezzék. Helyzetét könnyítette, hogy válogatott fejezetírókat kért fel, többnyire főiskolai kollégáit, akik megbízhatóan, magas szakmai igénnyel írták meg Nyírbogdány egy-egy időszakára, témájára vonatkozó történetét. Egy, a

Nyírbogdány gazdasági-társadalmi helyzetét környezetével összehasonlító ábra viszont nagyon hiányzik a könyvből. A nyírbogdányiak legalább 50 évig (és még utána is) jó szívvel forgathatják Sallai József kötetét abban a reményben, amit Bory Zsolt költő (1921–1984) a 750. évfordulón a nyírbogdányiakhoz írt:

*Jókedvű Isten adománya, Bogdány!
Hétszázötven év lángjában lobogván
ünnepnap piros fényében ragyogva
készülj az újabb, még szebb századokra!*

SALLAI JÓZSEF (szerk.): A 800 éves Nyírbogdány. Nyírbogdány, 2019. Községi Önkormányzat, 436 p.

HAJNAL BÉLA

Szerzőink

- Bugya István – költő, Tiszadob
- Dr. Drabancz M. Róbert PhD – történész, Nyíregyházi Egyetem
- Dr. habil. Hajnal Béla CSc – főiskolai tanár,
Debreceni Egyetem, Nyíregyháza
- Helebrand Emese – középiskolai tanuló, Nyíregyháza
- Dr. Kókai Sándor CSc – geográfus, Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza
- Dr. Kormány Gyula CSc – geográfus, professor emeritus,
Nyíregyházi Egyetem, Nyíregyháza
- Dr. Kujbusné Mecsei Éva PhD – igazgató, főlevéltáros,
MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei
Levéltár, Nyíregyháza
- Marik Sándor – újságíró, Budapest
- Dr. Nagy Éva PhD – ny. főiskolai docens, Nyíregyháza
- Nagy Zsuka – költő, író, Nyíregyháza
- Néző István – helytörténész, könyvtáros, Kisvárda
- Dr. Ratkó Lujza CSc – néprajzkutató, Sóstói Múzeumfalú, Nagykálló
- Dr. Sipos László PhD – főügyész helyettes, egyetemi docens,
Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Főügyészség,
Nyíregyháza
- Dr. Vári Fábán László PhD – költő, író, néprajzkutató,
Nyíregyháza – Mezővári

500 Ft

ZRÍNYI ILONA ÉS A KIS RÁKÓCZI FERENC (MATL PÉTER, 2006, MUNKÁCSI VÁR)

9 771216 092004

20211 >

